

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

САЛТИНСЬКИЙ ВАЛЕНТИН ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 336.717

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА ОСНОВІ ПІДВИЩЕННЯ
РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи
Національного банку України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Дмитренко Микола Гаврилович,
Черкаська філія Української академії
банківської справи, проректор-директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Мороз Анатолій Миколайович,
завідуючий кафедрою банківської справи
Київського національного економічного
університету;
кандидат економічних наук, доцент
Шумкова Олена Володимирівна,
Сумський національний аграрний університет,
кафедра аналізу господарської діяльності,
статистики та маркетингу

Провідна установа – Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна, кафедра фінансів і кредиту,
Міністерство освіти і науки України, м. Харків

Захист дисертації відбудеться “___” _____ 2004 р. о ___ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.081.01 в Українській
академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петро-
павлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української
академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петро-
павлівська, 57.

Автореферат розісланий “___” _____ 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Коваленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Забезпечення фінансової стійкості діяльності комерційних банків є основою стабільної банківської системи, запорукою успіху економічних перетворень і макроекономічного розвитку. Від рівня розвитку банківської системи, її ресурсного потенціалу, надійності та високого рівня платоспроможності залежить забезпеченість фінансовими ресурсами всіх галузей народного господарства. Необхідність поступального розвитку економіки України та досягнення високих темпів приросту внутрішнього валового продукту можливі за умов забезпечення високого рівня концентрації фінансових ресурсів і стабільного розвитку банківської системи.

Специфікою вітчизняної банківської системи, як складової фінансово-кредитного ринку України, є те, що вона практично сформована заново, на нових ринкових принципах і підходах, а тому виявилася життєздатною і досить стійкою. Окрім того, слід зазначити, що банківська система на сьогодні стала стрижнем фінансово-кредитної системи, її ключовою ланкою, завдяки чому, хоча й повільніше, ніж банківська система, розвивається фінансовий ринок у цілому і ринок фінансових послуг зокрема. Зазначене відставання було значним, але в останні роки завдяки розвитку страхового, фондового, валютного ринків, створенню пенсійних та інвестиційних фондів воно постійно зменшується. При цьому слід зазначити, що вказані процеси стимулюють необхідність подальшого зміцнення і вдосконалення банківської системи.

У сучасній економічній системі зі значним посиленням ролі та значення фінансового сектора зросли вимоги до комерційних банків. Якщо на першому етапі їх становлення головними завданнями були необхідність створення розгалуженої мережі, спеціалізація, розробка нормативної та інструктивної баз, підготовка кадрів, пошук клієнтів тощо, та сьогодні на перший план виходять проблеми забезпечення стабільної діяльності як окремого банку, так і всієї банківської системи, освоєння нових видів банківських послуг і продуктів, вдосконалення менеджменту, розробка систем моніторингу та схем уникнення ризиків тощо. При цьому, на нашу думку, головну роль у вирішенні зазначених питань повинно відігравати забезпечення стабільного фінансового стану комерційних банків шляхом підвищення рівня їх капіталізації, концентрації банківського капіталу, ліквідності, платоспроможності та конкурентоспроможності на основі стійкого розвитку з урахуванням системи ризиків і вирішення соціально-економічних завдань, які ставить суспільство перед банківською системою.

Проведений аналіз свідчить, що за роки незалежності України створено надійну банківську систему, яка довела свою здатність виконувати покладені на неї завдання і забезпечує сталий економічний розвиток держави. Разом з тим виявилось, що на сучасному етапі розвитку фінансово-кредитного ринку перед банківською системою постали нові завдання, пов'язані з різким зростанням обсягів грошових потоків, появою нових сегментів фінансового ринку, видів послуг і продуктів, зростанням обсягів фінансування і кредитування галузей

народного господарства, необхідністю активної діяльності на фондовому і страховому ринках, у сфері інвестицій тощо, що вимагає різкого нарощування обсягів банківських операцій і банківського капіталу, тобто підвищення рівня його концентрації. Головним напрямком підвищення рівня концентрації банківського капіталу є саме капіталізація.

Слід зазначити, що в банківській сфері неприпустиме просте механічне нарощування капіталу чи зміна інших показників. Це повинен бути чітко контрольований процес, який базується на врахуванні системи певних норм і нормативів, обмежень, ризиків, вдосконаленні регіональної мережі банків, системи внутрішньобанківського менеджменту тощо. Тому виключно важливого значення в сучасних умовах розвитку вітчизняної банківської системи набуває необхідність вдосконалення діяльності комерційних банків на основі забезпечення їх фінансової стійкості шляхом підвищення рівня концентрації банківського капіталу, ліквідності та платоспроможності, що є запорукою динамічного розвитку всього фінансового ринку і визначає наукове і практичне значення виконаного дисертаційного дослідження.

В цілому у вітчизняній науковій літературі проблеми забезпечення фінансової стійкості комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації висвітлені недостатньо повно. Окремі аспекти досліджено в роботах І.М. Вядрової, В.М. Гейця, А.А. Гриценка, О.В. Дзюблюка, М.Г. Дмитренка, Б.Л. Луціва, І.О. Лютого, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, О.А. Пересади, М.І. Савлука, В.М. Федосова, А.В. Шаповалова та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження було використано при виконанні науково-дослідних тем: “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (номер державної реєстрації 01970044204) та “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965). До звітів за цими темами включено розробки автора щодо вдосконалення методики розрахунку власного капіталу банку, показників ліквідності та платоспроможності з урахуванням дії системи ризиків, а також пропозиції щодо вдосконалення управління ліквідністю, страхування банківських депозитів та створення банківських об'єднань.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування конкретних методів і механізмів забезпечення стабільної діяльності комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання дослідження:

- дослідити сучасний стан і рівень розвитку банківської системи України;
- визначити стан і структуру капітальної бази комерційних банків;
- визначити динаміку основних показників, що характеризують фінансову стійкість комерційних банків;
- дослідити взаємозв'язок економічних категорій “фінансова стійкість”, “капіталізація” та “ліквідність” комерційного банку в умовах становлення банківської системи;

- вдосконалити методики розрахунку показників капіталу банку, ліквідності та платоспроможності з урахуванням ризиків;
- дослідити механізми збалансування обсягів і структури активів і пасивів з метою підвищення ефективності банківської діяльності;
- вивчити методи організації та запропонувати механізми вдосконалення страхування банківських депозитів;
- дослідити закономірності концентрації банківського капіталу на основі створення нових банківських об'єднань.

Об'єктом дослідження є забезпечення фінансової стійкості та стабільної діяльності комерційних банків в умовах становлення банківської системи.

Предметом дослідження є підвищення рівня капіталізації комерційних банків з метою забезпечення їх фінансової стійкості.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні концепції теорії фінансів і банківської діяльності. При виконанні досліджень залежно від конкретних цілей і задач використано методи економічного аналізу та вивчення економічних процесів: монографічний, нормативно-розрахунковий, індексний, групувань, багатофакторного аналізу, експертних оцінок, балансовий, системно-структурний, економіко-математичного моделювання та інші.

Дослідження сучасного стану банківської системи здійснено з використанням монографічного методу, системно-структурного й багатофакторного аналізу, групувань, побудови динамічних рядів. При вдосконаленні методик розрахунку капіталу банку, ліквідності та платоспроможності, а також збалансуванні активів і пасивів комерційного банку використовувалися методи економіко-математичного моделювання, індексний, експертних оцінок і нормативно-розрахунковий. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізмів управління ліквідністю та організації страхування банківських депозитів здійснювалася з використанням методів систематизації та узагальнення, багатофакторного аналізу, нормативно-розрахункового та балансового. При обґрунтуванні організаційно-економічних засад створення та діяльності банківських холдингів використано методи групувань, системно-структурного аналізу та експертних оцінок.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

- суттєво поглиблено економічний зміст і взаємозв'язок категорій “фінансова стійкість”, “капіталізація” та “ліквідність” комерційного банку в умовах становлення вітчизняної фінансово-кредитної системи;
- вдосконалено методики розрахунку власного капіталу банку, показників ліквідності та платоспроможності з урахуванням дії системи ризиків;
- суттєво вдосконалено схему збалансування динаміки активів і пасивів комерційного банку з метою управління структурою ресурсів комерційного банку та підвищення рівня ефективності банківської діяльності;

- вперше обґрунтовано механізм управління та розроблено матрицю режимів ліквідності комерційного банку залежно від рівня концентрації банківського капіталу;
- обґрунтовано нові методичні підходи до формування оптимальної структури комерційного банку;
- суттєво вдосконалено методику страхування банківських депозитів з метою підвищення рівня ліквідності комерційних банків;
- розроблено нові підходи та обґрунтовано механізми забезпечення фінансової реструктуризації та фінансової стійкості діяльності комерційного банку;
- вперше обґрунтовано організаційно-економічну схему створення банківського холдингу на основі об'єднання різних організаційно-правових форм господарських структур, що функціонують на ринку банківських і фінансових послуг.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається обґрунтованими рекомендаціями та пропозиціями щодо вдосконалення управління фінансовою стійкістю та стабільністю діяльності комерційних банків на основі підвищення рівня їх капіталізації та ефективності роботи.

Проведене автором узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду управління ліквідністю і платоспроможністю банків, забезпеченням високого рівня капіталізації та рівня концентрації банківського капіталу може бути використане при подальшому вдосконаленні законодавчої і нормативно-правової баз щодо банківської діяльності та грошово-кредитного регулювання з боку Національного банку України.

Пропозиції щодо вдосконалення методики розрахунку показників капіталу, ліквідності та платоспроможності з урахуванням системи ризиків, схема збалансування активів і пасивів, а також механізм управління та матриця режимів ліквідності можуть бути використані комерційними банками при організації поточної діяльності та розробці перспектив розвитку.

Використання обґрунтованих автором пропозицій щодо фінансової реструктуризації комерційних банків, організації страхування банківських депозитів та вдосконалення організаційно-економічних схем створення банківських об'єднань сприятиме забезпеченню стабільного функціонування банківської системи в цілому.

Конкретні пропозиції та рекомендації автора використано при розробці Закону України “Про банки і банківську діяльність”, а також включено до нормативних та інструктивних матеріалів Національного банку України.

Одержані автором результати та методичні розробки за наслідками дослідження використовуються у навчальному процесі в Українській академії банківської справи при викладанні дисциплін “Банківські операції” та “Банківський нагляд”, а також при проведенні програм з підвищення кваліфікації працівників Національного банку України та комерційних банків.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, що виносяться на захист, одержані дисертантом особисто і знайшли відображення в опублікованих працях. Особистий внесок здобувача полягає у поглибленні економічного змісту досліджуваних категорій і понять, удосконаленні методик розрахунку окремих показників і схеми збалансування активів і пасивів, обґрунтуванні механізмів управління ліквідністю комерційного банку, організації страхування банківських депозитів, розробці механізмів фінансової реструктуризації та організаційно-управлінських схем.

У роботі [4] автором обґрунтовано засади фінансової реструктуризації та зміцнення капітальної бази банку з урахуванням класифікації банків за рівнем їх фінансової стійкості та платоспроможності, а також внесено пропозиції щодо вдосконалення показників розрахунку банківського капіталу.

У роботі [6] автором висвітлено проблеми капіталізації комерційних банків, збалансування динаміки активів і пасивів, розробки оптимальної схеми та структури балансу, а також досліджено вплив ризиків на рівень фінансової стійкості та ліквідності банку.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати виконаного дисертаційного дослідження широко апробовані і були оприлюднені на численних науково-практичних семінарах. Серед них: Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2000, 2003); Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України” (м. Харків, 2003); Всеукраїнська науково-практична конференція “Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування” (м. Суми, 2000); Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми трансформації економіки України” (м. Дніпропетровськ, 2000).

Наукові публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковані у 8 наукових працях, із яких 6 є фаховими, загальним обсягом 13,9 друк. арк., із яких особисто автору належить 5,1 друк. арк.

Структура і зміст дисертації. Дисертація складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 218 сторінок, у т.ч. на 44 сторінках розміщені 34 таблиці, 5 ілюстрацій, 4 додатки і список використаних джерел із 205 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації “Теоретичні основи управління рівнем капіталізації та фінансової стійкості комерційних банків” суттєво поглиблено економічний зміст і взаємозв’язок категорій “фінансова стійкість”, “капіталізація” та “ліквідність” комерційного банку в умовах становлення вітчизняної банківської системи, висвітлено завдання забезпечення фінансової стійкості та ліквідності комерційних банків, досліджено методологічні засади формування ре-

сурсного потенціалу, визначено основні завдання підвищення рівня капіталізації та концентрації банківського капіталу.

Дослідження теоретичних аспектів забезпечення фінансової стійкості діяльності комерційних банків, їх капіталізації та концентрації банківського капіталу свідчать, що стратегічними завданнями реформування банківського сектора повинні стати: вдосконалення рівня корпоративного управління, створення сприятливих умов для формування у банківському секторі здорового конкурентного середовища, дотримання вимог щодо платоспроможності банків, які відображені в нормативах банківського нагляду.

Під фінансовим оздоровленням комерційних банків розуміють систему заходів банку, спрямованих на покращання його фінансового стану: ліквідності, платоспроможності, структури активів, дохідності та рентабельності, достатності капіталу, а також на усунення порушень, що призвели до скрутного фінансового стану.

Як свідчить аналіз, капітальна база українських банків залишається недостатньою і становить близько 5,6 % від ВВП. Недокапіталізація вітчизняних банків відображає недокапіталізацію економіки в цілому, а тому необхідна розробка системи заходів щодо регулювання та нагляду у сфері спеціалізації діяльності та концентрації капіталу комерційних банків. Слід зазначити, що незадовільною є й якість капіталу. Так, у структурі капіталу деяких банків велика частка припадає на такі “ненадійні” джерела капіталу, як результати переоцінки основних засобів та нараховані відсотки, що негативно позначається на спроможності капіталу виконувати захисну функцію. Банками порушуються нормативи адекватності регулятивного та основного капіталів тощо. Негативною характеристикою розвитку банківської системи є низька частка кількості діючих банків зі сплаченим статутним фондом понад 20 млн. євро при майже незмінній загальній кількості діючих банків.

Незалежно від загальних макроекономічних умов господарювання, змін в економічній політиці формування ресурсної бази комерційних банків має першорядне значення, оскільки банки можуть здійснювати активні операції лише у межах наявних власних і залучених коштів. Тому саме пасивні операції передують активним, формують їх обсяги, динаміку, структуру і дохідність, а організація формування ресурсної бази, забезпечення її стабільності на основі ефективного управління пасивами набувають важливого практичного значення.

Ресурси банку складаються із власного капіталу і залучених коштів. До власного капіталу комерційного банку відносять кошти, що належать безпосередньо банку, на відміну від залучених, які банк залучає для свого використання на грошовому ринку на певний термін. При цьому частка власного капіталу в загальному обсязі капіталу банку складає приблизно 10-12 %, а решта – це запозичений капітал.

В економічній літературі часто зустрічається думка про необхідність різкого підвищення рівня концентрації банківського капіталу. Погоджуючись із цією тезою щодо перспективного напрямку розвитку банківського сектора,

зазначимо, що з тактичної точки зору мову слід вести не про великі чи малі обсяги капіталу, а про достатні, які б відповідали реальним економічним процесам і рівням концентрації капіталу у промисловості, торгівлі, на транспорті тощо. Термін “достатність капіталу”, на нашу думку, відображає реальний розмір банку, який відповідає реальним економічним умовам і рівню концентрації реального сектора, а також характеризує загальний рівень надійності комерційного банку та його здатність уникати ризиків.

Структура банківських ресурсів окремих комерційних банків залежить від ступеня їх спеціалізації чи універсалізації, особливостей діяльності, стану ринку позичкових коштів, складу клієнтів банку і може суттєво різнитися для окремих банківських установ, але незалежно від цього вона складатиметься із власного капіталу і зобов'язань банку. Всі складові мають різний характер походження та різні обсяги. Так, станом на 01.10.2003 р. власний капітал вітчизняних банків становив 11,2 млрд. грн. Основна його частка – 61,9 % – припадала на статутний капітал; 12,2 % становили резерви; 9,9 % – результати минулих років; 7,8 % – переоцінка основних засобів і нематеріальних активів; 5,1 % – результати поточного року і 2,4 % – емісійні різниці. Тобто структура власного капіталу була строкатою.

Вдосконалення управління власним капіталом має виключно важливе значення для забезпечення стійкості активів і зобов'язань комерційного банку, підвищення прибутковості банківської діяльності та фінансової стійкості банківської системи в цілому.

Процеси концентрації банківського капіталу характеризуються тим, що рівень концентрації капіталу та прибутковість знаходяться в тісній кореляційній залежності. Тому запроваджений розподіл банків за рівнем капіталізації на добре капіталізовані, достатньо капіталізовані, недокапіталізовані, значно недокапіталізовані та критично недокапіталізовані тісно пов'язаний з рівнем використання ресурсів та показниками ліквідності і залежно від конкретної ситуації з метою запобігання кризовим явищам дозволяє використовувати уніфіковану систему запобіжних заходів.

Дослідження основних напрямків капіталізації банків та підвищення рівня концентрації банківського капіталу дозволило обґрунтувати конкретні пропозиції щодо вдосконалення методик розрахунку обсягів і структури банківського капіталу.

Подальше дослідження взаємозв'язку проблем забезпечення фінансової стійкості, концентрації капіталу та капіталізації комерційних банків повинно базуватися на обґрунтуванні пропорцій вказаних складових відповідних процесів, визначення кількісних співвідношень, напрямків і механізмів, що забезпечують перехід банківської системи України на якісно новий рівень, що стимулюватиме розвиток реального сектора економіки і створить умови для стабільного конкурентного середовища у банківській сфері.

У другому розділі дисертації “Аналіз сучасного стану розвитку рівня капіталізації та ефективності діяльності комерційних банків України” здійснено всебічний аналіз капітальної бази вітчизняних банків, досліджено особливості капіталізації та забезпечення фінансової стійкості банків з іноземним капіталом, а також обґрунтовано основні напрямки підвищення ефективності діяльності комерційних банків як основи забезпечення їх фінансової стабільності.

Аналіз показників і тенденцій розвитку банківської системи України дає змогу переконатися, що протягом останніх років вона розвивається динамічно, забезпечуючи високі темпи приросту основних показників своєї діяльності. Сприятлива макроекономічна динаміка, монетарна та регуляторна політика Національного банку створили необхідні умови для зростання обсягів капіталу, активів та залучених коштів, зміцнення фінансового стану банківських установ, що сприяло посиленню ринкової орієнтації банківського сектора, підвищенню стійкості до криз; зміцненню довіри до банківської системи з боку вкладників та інвесторів, активізації діяльності банків із залучення коштів та їх трансформації в кредити для реального сектора економіки.

Стабільність функціонування банківської системи значною мірою залежить від рівня та якості управління ризиками, що притаманні банківській діяльності, основним серед яких є кредитний ризик, зокрема ризик операцій з інсайдерами. Разом з цим чутливість банків до інших ризиків – ліквідності, зміни процентної ставки, валютного курсу – є досить низькою, що навіть за недосконалої практики їх управління не становить суттєвої загрози для надійності банківської системи.

У своєму розвитку банківська система стикається і з іншими, не менш важливими проблемами, які стають на заваді зміцненню її надійності – це недостатня капіталізація, низька якість активів та недоліки з їх класифікацією за ступенем ризику неповернення, необґрунтовано високий рівень банківських витрат, недосконала структура ресурсної бази із переважанням дорогих залучених коштів.

У 2003 р. порівняно з 2001 р. середній обсяг сплаченого статутного капіталу на один банк зріс із 29,9 до 44,6 млн. грн., а в євро – з 6,4 до 7,1 млн. євро. Важливим фактом є те, що кількість банків зі сплаченим статутним капіталом понад 20 млн. євро зросла до 9 одиниць. Порівняно з 2000 р. статутний капітал банків зріс у 2,4 рази.

На кінець жовтня 2003 р. в Україні діяло 20 банків з іноземним капіталом, із яких 7 – зі 100 %-ним іноземним капіталом, а сума іноземного капіталу в зареєстрованому капіталі банків складала 868,4 млн. грн. – 12,4 %. Протягом 2003 р. банки з іноземним капіталом нарощували свої активи нижчими темпами, ніж вітчизняні банки, а частка їх високоліквідних активів у загальній сумі активів знизилася з 13,7 до 12,8 %.

Банки з іноземним капіталом мають значно кращу структуру активів, оскільки меншу частку в них посідають такі недоходні активи як дебіторська заборгованість, основні засоби та нематеріальні активи, нараховані доходи до отримання, що дозволяє їм мати вищі показники рентабельності діяльності.

Вивчення досвіду роботи банків з іноземним капіталом має важливе практичне значення з точки зору розгортання конкуренції у банківському середовищі і можливого виходу на український ринок фінансових послуг іноземних банків та їх філій.

Аналіз показників ефективності діяльності комерційних банків свідчить, що протягом останніх років банківська система в цілому працює ефективно, але динаміка окремих показників є нестійкою і підпадає під вплив багатьох чинників. З метою удосконалення методики розрахунку показників ефективності діяльності комерційних банків запропоновано формулу розрахунку впливу окремих чинників на показник доходу на одну акцію (Д) за методом факторного аналізу:

$$D = \frac{AK}{K} \cdot \frac{A}{AK} \cdot \frac{P}{A},$$

де P – прибуток банку;
 AK – загальна сума акціонерного капіталу;
 K – кількість випущених акцій;
 A – загальна вартість активів.

Аналіз результатів виконаних розрахунків дозволяє переконатися в ефективності застосування вказаного методу і запропонованої формули розрахунків, а також визначити, що за рахунок підвищення рентабельності активів з 1,15 до 1,25 % відбулося збільшення доходів на одну акцію на 64,9 %; за рахунок росту акціонерного капіталу на одну акцію – на 67,7 %, а зменшення активів на одиницю акціонерного капіталу з 10,9 до 10,4435 спричинило зниження доходів на одну акцію в абсолютному виразі на 0,575 грн., а у відносному – на 32,6 % (табл. 1).

Таблиця 1

Розрахунок впливу окремих чинників за методом факторного аналізу на рівень доходу на одну акцію банку А в 2003 р. порівняно з 2002 р.

Показники	2002 р.	2003 р.	Зміна порівняно з 2002 р. за рахунок окремих чинників	
			абсолютний приріст (+), зменшення (-)	частка у прирості, %
Дохід на одну акцію, грн.	12,535	14,298	+ 1,7626	100,0
Акціонерний капітал на одну акцію, грн.	100,0	109,524	+ 1,1938	+ 67,7
Активи на одиницю акціонерного капіталу, грн./грн.	10,9	10,4435	- 0,575	- 32,6
Рівень рентабельності активів, %	1,15	1,25	+ 1,1438	+ 64,9

Однією із найважливіших складових ефективного управління фінансовою стійкістю та ліквідністю комерційних банків є запобігання загальнобанківським кризам на основі удосконалення управління операційними ризиками. В дисертаційній роботі обґрунтовано основні підходи та розроблено конкретні пропозиції щодо визначення взаємозв'язку рівнів ризиків і меж допустимих питомих збитків залежно від ефективності структури капіталу комерційного банку, скоригованих на чинники впливу валютних і цінових параметрів.

У роботі також обґрунтовано систему показників оцінки ефективності діяльності філійної мережі комерційних банків та запропоновано конкретні формули і методики факторного аналізу показників діяльності комерційних банків.

У третьому розділі дисертаційної роботи “Вдосконалення управління процесами капіталізації та ліквідності комерційних банків” досліджено проблеми формування оптимальної структури балансу комерційного банку, обґрунтовано стратегії управління ліквідністю, розроблено систему заходів щодо підвищення рівня концентрації банківського капіталу на основі створення банківських об'єднань, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення системи страхування банківських депозитів.

Вдосконалення управління процесами капіталізації та ліквідності комерційних банків передбачає значне підвищення рівня капіталізації та концентрації банківського капіталу, формування оптимальної структури балансу комерційного банку на основі виваженої структури активів і пасивів, додаткового залучення коштів як від акціонерів, так і на фінансовому ринку, використання прибутку та вдосконалення управління.

Проведений аналіз дозволив встановити, що на сучасному етапі проблема фінансового оздоровлення комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації набуває нового звучання у зв'язку зі стрімким ростом курсу євро та зниженням курсу української гривні до американського долара, що спричиняє стрімке падіння обсягів статутних капіталів комерційних банків України у зв'язку з доларовою інфляцією та її імпортом до України.

Оскільки базою для розрахунку всіх економічних нормативів діяльності комерційних банків є регулятивний капітал, то основна увага була приділена дослідженню динаміки його двох складових: основного та додаткового капіталу, кількісні та якісні оцінки яких повинні базуватися на тому, що це є незамінний і неліквідний капітал.

Протягом останніх років важливого значення набуває субординований капітал, позитивну роль якого відзначають більшість науковців і практиків. Проте, на нашу думку, потрібне додаткове нормативне та методичне забезпечення визначення субординованого капіталу та організаційно-правових форм його залучення.

Однією з передумов управління фінансовою стійкістю та капіталом банку є вдосконалення управління банком, розвиток внутрішнього аудиту, банківського контролю і нагляду на основі запровадження системи CAMELS.

Чіткий аналіз якості активів банку дозволяє визначити їх реальну вартість, тому показник якості активів тісно пов'язаний з проблемою кредитного ризику та необхідністю створення резервних відрахувань на основі створення загального резервного фонду, в якому відповідні суми резервуються на покриття ще не ідентифікованих збитків.

Дослідження структури балансів банків з іноземним капіталом та провідної десятки вітчизняних банків дозволяють розробити певні підходи та принципи формування оптимальної для нинішніх умов структури балансу комерційних банків, в активі якого повинна значно зрости роль і частка цінних паперів, що відображало б інвестиційну спрямованість діяльності фінансово-кредитних установ.

Дослідження засвідчило, що станом на 01.10.2003 р. у структурі активів 154 банків України частка кредитного портфеля складає близько 61,6 %, основних засобів і нематеріальних активів – 6,1 %, а цінних паперів – 3,6 %. У структурі пасивів переважають кошти клієнтів – 79,4 %.

Якщо проаналізувати дані 10-ти найбільших банків України, то стає очевидним, що 85,3 % пасивів – це кошти клієнтів і 11,0 % – кошти банків, а кредитний портфель складає 62,7 % (табл. 2).

Таблиця 2

**Структура зведеного балансу 10-ти найбільших банків України
станом на 01.10.2003 р.**

Структура активів	млн. грн.	%	Структура зобов'язань	млн. грн.	%
1. Грошові кошти	5738,3	11,8	1. Кошти банків	4891,8	11,0
2. Казначейські цінні папери	1906,2	3,9	2. Кошти клієнтів	37818,2	85,3
3. Кошти в інших банках	4417,6	9,1	3. Інші депозити	206,3	0,5
4. Цінні папери	1330,5	2,7	4. Боргові цінні папери, емітовані банком	99,8	0,2
5. Кредити та заборгованість клієнтів	30369,1	62,7	5. Нараховані виплати до сплати	349,6	0,7
6. Основні засоби та нематеріальні активи	3059,9	6,3	6. Інші зобов'язання	948,9	2,1
7. Нараховані доходи	581,9	1,2			
8. Інші активи	1097,5	2,3			
Всього	48501,1	100	Всього	44314,6	100

Забезпечення фінансової стійкості та високої прибутковості діяльності комерційних банків безпосередньо пов'язане з обґрунтуванням необхідної стратегії управління ліквідністю банку. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури щодо поняття ліквідності виявив достатньо строкату картину, хоча в цілому у науковців і практиків одностайною є думка щодо ліквідності банку –

це його здатність забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між термінами і сумами погашення розміщених активів і термінами та сумами інших джерел і напрямів використання коштів.

Відповідно до завдань забезпечення необхідного рівня ліквідності комерційних банків можна здійснити розрахунки показників ліквідності, фінансової стійкості, коефіцієнта фінансової незалежності та обґрунтувати стратегії управління ліквідністю: 1) забезпечення ліквідності за рахунок активів; 2) за рахунок управління пасивами; 3) за рахунок збалансованого управління ліквідністю. Обґрунтована в роботі відповідно до зазначених стратегій характеристика портфелів активних і пасивних операцій дозволяє визначити їх вплив на фінансову стабільність діяльності комерційного банку (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика типів портфелів активно-пасивних операцій та їх вплив на фінансову стабільність комерційного банку

Категорія портфеля банківських операцій	Вимоги до доходності портфеля	Вимоги до стабільності пасивної частини портфеля
Збитковий	Активна частина складається із непрацюючих активів, а доходність портфеля дорівнює нулю	Пасивна частина портфеля має високу часову стабільність. У тому випадку, коли непрацюючі активи перевищують власний капітал, в пасивній частині портфеля переважають довгострокові пасиви з високою часовою стабільністю
Консервативний	Всі активи портфеля мають фіксовану доходність	Пасивна частина має високий рівень загальної та структурної ліквідності. У випадку, коли непрацюючі активи менші за власний капітал, у пасивній частині балансу переважають пасиви з високим рівнем стабільності
Спекулятивний	Переважна частина активів не має фіксованої доходності	Переважають пасиви з низьким рівнем часової стабільності

Проведений аналіз дозволив здійснити загальну характеристику взаємозв'язку та взаємозалежності показників ліквідності комерційного банку від структури активів і пасивів, що має важливе практичне значення. Автором також здійснено групування чинників та обґрунтовано схему-матрицю формування режиму ліквідності комерційних банків з різним рівнем концентрації капіталу, що дозволяє дати чіткі характеристики таким показникам як частота і терміни погашення вимог і зобов'язань, інтенсивність операцій, частота зміни платіжного календаря тощо. Такий підхід є обґрунтованим і має практичну спрямованість, оскільки дозволяє пов'язати між собою напрямки забезпечення

фінансової стійкості та збалансованості структури активів і пасивів, які можна розглядати як функцію ліквідності та прибутковості.

Виконане дослідження дозволило визначити, що важливе економічне і соціальне значення в розвитку вітчизняної банківської системи має проблема захисту вкладників. Дослідження проблеми страхування банківських депозитів у зарубіжних країнах, зокрема, в США, Німеччині дозволило обґрунтувати нові напрямки і підходи до вирішення цієї проблеми, які базуються на реалізації контролюючих і розподільчих функцій з боку держави і центрального банку в поєднанні з фінансовим забезпеченням на пайових засадах з боку комерційних банків. Запровадження запропонованих програм захисту вкладників дозволить одержати переваги саме в реалізації проектів, що захищають найменш заможних членів суспільства та забезпечують довіру до стабільних банків. Вирішення проблеми надійного страхування депозитів фізичних осіб є запорукою стабільної роботи комерційних банків і цільовою основою забезпечення стабільних залучень додаткового капіталу.

Досягнення високого рівня концентрації банківського капіталу може бути забезпечено на основі створення певних типів банківських об'єднань, до яких можна віднести банківські корпорації та банківські холдинги. Однак, слід зазначити, що форми і методи таких об'єднань можуть бути різними, починаючи з добровільних і закінчуючи примусовим злиттям і поглинанням.

Проведене дослідження дозволило визначити, що процес створення холдингів в Україні вже розпочався і найбільш вдалим проектом слід визнати діяльність банку "Аркада" та групи ТАС. Об'єктивність процесу створення таких холдингів дозволила запропонувати нову схему організаційної структури банківського об'єднання або великого універсального банку з метою підвищення якості та ефективності управління його ліквідністю.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової задачі, що виявляється в обґрунтуванні сукупності методів і механізмів забезпечення фінансової стійкості діяльності комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації та концентрації банківського капіталу.

Основні висновки дисертаційного дослідження полягають у наступному:

1. Аналізуючи сучасний стан розвитку банківської системи України, можна стверджувати, що в цілому вона вже сформована як дієздатний механізм функціонування грошово-кредитного ринку, є ліквідною, платоспроможною і розвивається динамічно, однак рівні капіталізації комерційних банків і концентрації банківського капіталу залишаються ще низькими.
2. Основними завданнями розвитку банківської системи України на найближчу перспективу є забезпечення фінансової стійкості та стабільності, підвищення якості та ефективності діяльності комерційних банків, поліпшення якості та структури капіталу, підвищення рівня концентрації капіталу та вдосконалення управління банківською ліквідністю.

3. Формування ресурсної бази комерційних банків має першорядне значення, оскільки банки можуть здійснювати активні операції лише в межах наявних власних і залучених грошових коштів, а тому саме пасивні операції передують активним, формують їх обсяги, динаміку, структуру і доходність. Формування комерційним банком власної ресурсної бази є головною складовою реалізації його стратегічної функції фінансового посередника, що зумовлює масштаби та напрями активних операцій.
4. З метою забезпечення високого рівня концентрації капіталу доцільним є створення банківських консорціумів та холдингів, що дає змогу кільком банкам спільно кредитувати підприємства або інвестиційні проекти, уникаючи глибоких структурних перетворень.
5. Структура банківських ресурсів окремих комерційних банків залежить від ступеня їх спеціалізації та універсалізації, особливостей діяльності, стану ринку позичкових коштів, складу клієнтів. Універсальні комерційні банки при формуванні ресурсів віддають перевагу короткостроковим депозитам, а інвестиційні банки – купівлі цінних паперів, придбанню довгострокових позик у інших фінансово-кредитних установ, використанню коштів спеціальних цільових фондів тощо.
6. Залучення до банківської системи України банків з іноземним капіталом сприятиме впровадженню сучасних банківських технологій, міжнародного досвіду банківництва, інформаційного забезпечення, високого рівня обслуговування клієнтів, в т.ч. електронного банкінгу, міжнародних платіжних систем, комплексного підходу до обслуговування різного спектра клієнтів, системи страхування банківських ризиків тощо.
7. Формування оптимальної структури балансу комерційного банку безпосередньо пов'язане з фінансовою допомогою від акціонерів (засновників), зміною структури активів і зобов'язань, удосконаленням організаційної структури та управління банком.
8. Загально визнаними підходами до управління ліквідністю комерційних банків є забезпечення ліквідності за рахунок активів (управління активами), використання запозичених ліквідних коштів для задоволення попиту на грошові кошти (управління пасивами) або ж збалансоване управління ліквідністю (активами і пасивами). Розроблена схематична модель взаємозв'язку прибутковості, ліквідності та фінансової стійкості комерційного банку свідчить, що фінансова стійкість базується на збалансованій структурі активів і пасивів банку, і її можна розглядати як функцію ліквідності та прибутковості.
9. Основними критеріями ефективного функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб повинні бути: забезпечення незалежного статусу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, надання йому правових та регулятивних повноважень, обов'язкове членство банків у системі гарантування вкладів, запобігання входженню в систему фінансово слабких банків та встановлення обмеженого покриття для гарантування вкладів.
10. Відзначаючи позитивне значення концентрації банківського капіталу на основі розвитку банківських корпорацій та холдингових груп, зроблено ви-

сновок про необхідність створення фінансових холдингових груп як самостійного типу банківських об'єднань, діяльність яких спрямована на досягнення високого рівня капіталізації та фінансової стійкості окремих комерційних банків та банківської системи в цілому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Салтинський В.В. Проблеми реструктуризації та вдосконалення управління комерційними банками України // Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – № 1(8). – С. 43-48, 0,8 друк. арк.
2. Салтинський В.В. Вдосконалення банківського нагляду та діяльності комерційного банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. Т. 3. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 191-195, 0,3 друк. арк.
3. Салтинський В.В. Оцінка економічної доцільності злиття комерційних банків // Теорії мікро- макроекономіки: Зб. наук. праць. Вип. 5. – К.: Академія муніципального управління, 2000. – С. 122-126, 0,3 друк. арк.
4. Міщенко В.І., Салтинський В.В. Проблеми фінансового оздоровлення комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації // Вісник Української академії банківської справи. – 2001. – № 1(10). – С. 9-14, 0,6 друк. арк., особисто – 0,3 друк. арк.
5. Салтинський В.В. Проблеми забезпечення фінансової стабільності комерційних банків // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. Т. 6. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2001. – С. 167-170, 0,3 друк. арк.
6. Міщенко В.І., Шаповалов А.В., Салтинський В.В., Вядрова І.М. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків. – К.: Знання, 2002. – 216 с., 11,3 друк. арк., особисто – 2,8 друк. арк.
7. Салтинський В.В. Правове регулювання реорганізації та реструктуризації комерційних банків // Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 228-230, 0,1 друк. арк.
8. Салтинський В.В. Проблеми реструктуризації та удосконалення управління комерційними банками України // Проблеми трансформації економіки України: Зб. наук. праць. Вип. 2. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського університету, 2000. – С. 86-89, 0,2 друк. арк.

АНОТАЦІЯ

Салтинський В.В. Забезпечення фінансової стійкості комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг та кредит. – Українська академія банківської справи, м. Суми, 2003.

Дисертаційне дослідження присвячене обґрунтуванню форм і методів забезпечення фінансової стійкості, стабільності та ефективної діяльності комерційних банків України на основі підвищення рівня капіталізації та рівня концентрації банківського капіталу.

На основі узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду управління ліквідністю, платоспроможністю та прибутковістю комерційних банків автором поглиблено економічний зміст і взаємозв'язок категорій “фінансова стійкість”, “ліквідність” і “капіталізація”, вдосконалено методики розрахунку окремих показників з урахуванням дії системи ризиків, схему збалансування динаміки активів і пасивів комерційних банків з метою управління структурою комерційного банку та підвищення рівня ефективності банківської діяльності, обґрунтовано механізм управління та розроблено матрицю режимів ліквідності комерційного банку залежно від рівня концентрації банківського капіталу, внесено пропозиції щодо формування оптимальної структури балансу.

Дістали подальшого розвитку методологічні та методичні засади організації страхування банківських депозитів, механізми забезпечення фінансової реструктуризації та фінансової стійкості комерційного банку, а також вдосконалено організаційно-економічну схему створення банківського холдингу на основі об'єднання різних організаційно-правових форм господарських структур, що функціонують на ринку банківських і фінансових послуг.

Ключові слова: банк, фінансова стійкість, ліквідність, платоспроможність, ресурси банку, концентрація капіталу, капіталізація, реорганізація.

АННОТАЦІЯ

Салтынский В.В. Обеспечение финансовой устойчивости коммерческих банков на основе повышения уровня капитализации. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Украинская академия банковского дела, г. Сумы, 2003.

Диссертационное исследование посвящено разработке механизмов, форм и методов обеспечения финансовой устойчивости, стабильной и эффективной деятельности коммерческих банков Украины на основе постоянного повышения уровня капитализации и уровня концентрации банковского капитала путем формирования сбалансированной структуры активов и пассивов, дополнительной эмиссии акций, взносов учредителей, выпуска облигаций, создания банковских союзов и объединений, а также на основе осуществления финансовой реструктуризации.

На основе изучения и обобщения зарубежного и отечественного опыта управления ликвидностью, платежеспособностью и прибыльностью коммерческих банков автором уточнено экономическое содержание и взаимосвязи категорий “финансовая устойчивость”, “ликвидность”, “платежеспособность” и “капитализация” в условиях становления отечественной финансово-кредитной

системы, существенно усовершенствованы методики расчета собственного капитала банка, показателей финансовой устойчивости, ликвидности и платежеспособности с учетом влияния системы рисков.

С целью совершенствования управления объемами и структурой ресурсов коммерческих банков и повышения эффективности банковской деятельности разработаны предложения по совершенствованию схемы сбалансирования динамики активов и пассивов, обоснованы методы и механизмы управления и разработана экономико-математическая модель матрицы режимов ликвидности коммерческого банка в зависимости от уровня концентрации банковского капитала. Изучение динамики и структуры активов и обязательств позволило охарактеризовать динамику и структуру баланса коммерческого банка и обосновать конкретные предложения по ее совершенствованию с учетом требований финансовой устойчивости и стабильности функционирования банковской системы в целом.

Дальнейшее развитие получили методологические и методические аспекты контроля над деятельностью коммерческих банков со стороны Национального банка Украины на основе системы экономических нормативов, определяющих параметры достаточности капитала, ликвидности, доходности и платежеспособности, а также освещены вопросы привлечения в отечественную банковскую систему иностранного капитала и условий его функционирования.

Учитывая необходимость существенного повышения ликвидности и надежности функционирования коммерческих банков, уровня капитализации и концентрации банковского капитала, обеспечения гарантий возвратности кредитов и вкладов населения, большое внимание в диссертационной работе уделено вопросам совершенствования организации страхования банковских депозитов с целью повышения уровня ликвидности коммерческих банков, а также обоснованию механизмов обеспечения финансовой реструктуризации и финансовой устойчивости деятельности коммерческого банка. Реализация этих мероприятий, по мнению автора, будет способствовать обеспечению стабильности банковской системы и финансово-кредитного рынка Украины, а также повышению уровня доверия населения к денежно-кредитной политике Национального банка Украины и банковской системе в целом.

Важное практическое значение для решения вопросов капитализации коммерческих банков и повышения уровня концентрации банковского капитала должна иметь обоснованная в диссертации организационно-экономическая схема создания банковского холдинга на основе объединения различных организационно-правовых форм хозяйствующих структур, функционирующих на рынке банковских и финансовых услуг.

Обоснованность рекомендаций и предложений автора, полученных в ходе исследования, в значительной степени подтверждается практическим их использованием в деятельности Национального банка и коммерческих банков Украины.

Ключевые слова: банк, финансовая устойчивость, ликвидность, платежеспособность, ресурсы банка, концентрация капитала, реорганизация.

SUMMARY

Saltynsky V.V. The providing of commercial banks financial stability on the basis of increasing of the capitalization level. – Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic science degree in speciality 08.04.01 – finance, money turnover and credit. – Ukrainian Academy of Banking, Sumy, 2003.

The dissertation researches the forms and methods of providing of financial stability and effective activity of the Ukrainian commercial banks on the basis of increasing of their capitalization level and level of the bank capital concentration.

On the basis of generalization of foreign experience of liquidity, solvency and profitability management in commercial banks the author determined the economic essence of the categories “financial stability”, “liquidity” and “capitalization”. The methods of calculation of different indices, which consider the system of risks, are improved. The scheme of balancing of dynamics of commercial banks assets and liabilities with the purpose to manage the structure of commercial bank and to increase the level of efficiency of the bank activity is made out. The management mechanism is grounded and the matrix of liquidity modes of commercial bank on the basis of the bank capital concentration level is proposed. The suggestions of making the optimal balance structure are made out.

The methodological and methodical essentials of insurance of bank deposits and the mechanisms of providing of the financial restructuring and financial stability of commercial bank are grounded. Also the organizational-economic scheme of creation of the bank holding is proposed.

Key words: bank, financial stability, liquidity, solvency, bank resources, capital concentration, capitalization, reorganization.

Відповідальний за випуск
кандидат економічних наук, доцент
М.Г. Дмитренко

Підписано до друку 02.04.2004.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Інформаційно-видавничий відділ
Української академії банківської справи
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

